

SERGEJ PROKOFIEFF

Christuszoeker en Michaëldienaar

TON JANSEN

Op zaterdag 26 juli 2014 is Sergej Prokofieff (1954-2014) na een langdurig ziekbed door de poort van de dood gegaan. In bijgaand artikel blikt Ton Jansen, vertaler en uitgever van Prokofieffs werken, op het leven van deze grote Russische antroposoof terug. Een leven dat volledig in dienst van de antroposofie stond.

Kinderjaren in Moskou – jeugdgedichten – Parsifal – vraag naar het eigentijdse esoterische christendom

Sergej Olegovitsj Prokofieff werd op 16 januari 1954 in Moskou geboren, als enig kind van de beeldhouwer, schilder en dichter Oleg Prokofieff (1928-1998) en Sofia Feinberg (1928), een bekend illustratrice van kinderboeken, die daarnaast ook zelf verhalen voor kinderen, sprookjes en gedichten heeft geschreven. Prokofieffs grootvader van vaderszijde was de wereldberoemde componist Sergej Sergejevitsj Prokofieff (1891-1953). Prokofieff heeft zijn beroemde naamgenoot echter nooit gekend, aangezien deze een klein jaar voor zijn geboorte overleden was.

Zoals Prokofieff zelf schrijft was zijn familie “zonder uitzondering ... op cultureel gebied werkzaam”, “op bijna alle terreinen van zowel kunst als exacte wetenschappen”, niet alleen aan vaders- maar ook aan moederszijde. Zo was bijvoorbeeld zijn grootvader van moederszijde, Leonid Feinberg (1896-1980), kunstschilder, terwijl diens broer Samuel Feinberg (1890-1962) pianist en componist was. Prokofieffs oom Sergej Feinberg (1924-1991), de enige broer van zijn moeder, was een bekende vertaler, enzovoorts.

Binnen dit veelkleurige geheel van kunst en wetenschap deden de meest uiteenlopende richtingen en stromingen opgeld: Prokofieffs familie kende niet alleen “idealistisch gezinde mensen, zelfs gelovigen, maar ook overtuigde materialisten”. Heel uitzonderlijk in het Rusland van die dagen was dat Prokofieff van jongsaf aan ook toegang tot het Nieuwe Testament had, “niet in confessionele zin”, zoals hij zelf opmerkt, “maar als wezenlijk onderdeel van de cultuur”. Want, zo schrijft Prokofieff, “dat boek hoorde, net als andere werken uit de wereldliteratuur, de muziek en de schilderkunst, bij het leven van mijn familie”.

Waar binnen zijn familie een rijk geestelijk klimaat heerste, daar werd Prokofieff in de

De hier afgedrukte tekst is een voorpublicatie van een deel uit het in oktober te verschijnen boekje *Op de bres voor de waarheid. Sergej O. Prokofieff als mens en als geesteswetenschapper*. Het boekje zal verschijnen bij Perun en zal in België verdeeld worden door Via Libra – ISBN 978-90-76921-31-0.

buitenwereld met de ijzige koude van het bolsjewisme geconfronteerd. Zoals hij later in diverse van zijn boeken heeft beschreven, was dit erop uit om iedere band tussen de mens en de geestelijke wereld te verbreken. Ook deze invloeden onderging Prokofieff, op school, via het nieuws, enzovoorts, al heeft hij hier later met vrijwel geen woord over gerept.

Ondanks het atheïstische, ja zelfs godsvijandige klimaat van het bolsjewisme waren voor Prokofieff van jongsaf aan zowel Christus, als levende alom tegenwoordige persoonlijkheid, alsook de reïncarnatiegedachte een vanzelfsprekendheid. Dit besef ging gepaard met het gevoel, dat hij zich voor zijn geboorte “in een volkomen andere, stralende en oneindig verheven wereld” had bevonden. In de gedichten die hij als kind en als opgroeiende jongen schreef, probeerde hij al deze gevoelens tot uitdrukking te brengen, “in een onbeholpen, poëtische vorm”, zoals hij zelf zegt. Het lijkt geen twijfel dat deze belevingen uit het voorgeboortelijke bestaan stamden: in zijn omgeving was immers niemand die dergelijke denkbeelden koesterde.

Ongeveer in het midden van zijn kindertijd, toen hij negen jaar oud was, vond in Prokofieffs ontwikkeling een belangrijke moment plaats, toen zijn grootvader Leonid Feinberg het libretto van Wagners opera Parsifal aan hem voorlas. Hierdoor kwam Prokofieff volgens zijn zeggen voor het eerst in contact met het esoterische christendom, het centrale thema in zijn leven. De gebeurtenis maakte een enorme indruk op hem, zozeer dat hij zelfs overwoog om een eigen Parsifal te schrijven. Min of meer onbewust riep dit gebeuren in hem ook de vraag op, waar het eigentijdse vervolg van deze geestelijke stroming te vinden was. Zo raakte Prokofieff al jong aan de diepste kern van zijn wezen. Het moet ook rond deze tijd geweest zijn dat de scheiding tussen Prokofieffs ouders plaatsvond, nadat zijn vader Oleg in het begin van de jaren zestig de Britse kunsthistorica Camilla Gray (1936-1971) had leren kennen. Vanaf dat moment groeide Prokofieff alleen met zijn moeder op.

Kennismaking met de antroposofie – mystieke belevingen – gedichten – aanvaarden roeping – geestelijke eenzaamheid

Het antwoord op Prokofieffs vraag naar het eigentijdse esoterische christendom liet niet lang op zich wachten, een eerste antwoord althans. Want toen Prokofieff veertien jaar oud was, deed zich in zijn leven een tweede, uiterst belangrijke gebeurtenis voor: hij leerde de antroposofie kennen! Dit was tijdens een zomervakantie in Koktebel op de Krim, in het huis van de grote dichter en schilder Maksimilian Wolosjin (1877-1932), een vriend van zijn grootvader Leonid Feinberg. Het bijzondere was dat zich in dit huis – zoals Prokofieff meedeelt – “een omvangrijke occulte bibliotheek in het Russisch en het Frans” bevond, “waarin bijna alle basiswerken van Rudolf Steiner stonden”. Alsof hij al wist hoe belangrijk de antroposofie voor hem zou zijn, stortte de jonge Sergej zich hier vol enthousiasme op.

Vanaf dat moment bracht Prokofieff vijf jaar lang elke zomer – en al gauw ook ’s winters – zijn vakantie in dit ‘huis van de dichter’ door, ijverig lezend en studerend. Het eerste boek van Rudolf Steiner dat hij las was *De weg tot inzicht in hogere werelden*. Hierin vond hij ook een antwoord op zijn vraag naar een eigentijds ‘esoterisch christendom’. “Want”, zo schrijft Prokofieff hierover zelf, “hoewel de naam van Christus in dit boek bijna niet wordt genoemd, was het mij na één keer lezen toch al volkomen duidelijk dat ik de uit de geest van onze tijd gegeven beschrijving van de weg van de menselijke ziel tot Christus in handen hield.”

Vervolgens leerde Prokofieff ook andere werken van Rudolf Steiner kennen, als tweede *Theosofie* en als derde *De wetenschap van de geheimen der ziel*. Vooral dit laatste boek was uiterst belangrijk voor hem, niet alleen doordat hij hierin zijn vermoeden omtrent het christelijke karakter van de antroposofie bevestigd zag, maar ook vanwege de rozenkruismeditatie, die vanaf dat moment een onlosmakelijk deel van zijn innerlijke leven werd. Zo deed ook het meditatieve element reeds op zeer jeugdige leeftijd zijn intrede in Prokofieffs leven.

Sergej Prokofieff in 1961 met zijn moeder Sofia

Sergej Prokofieff rond 1963 met zijn grootvader van moederszijde Leonid Feinberg

Sergej Prokofieff in 1970 in Koktebel op de Krim met Maria Wolosjina, de tweede vrouw van Maksimilian Wolosjin

Sergej Prokofieff in 1971 met zijn grootmoeder Lina Prokofieff in Moskou

Het huis van Maksimilian Wolosjin in Koktebel op de Krim met het in 1912-13 door hem zelf aangebouwde 'gothische atelier'

Dankzij deze wijze schikking van het lot kon Prokofieff, ondanks het feit dat de antroposofie in het Rusland van toen verboden was, tussen zijn veertiende en negentiende jaar reeds al de basiswerken van Rudolf Steiner in zich opnemen, en ook veel andere geestelijk-occulte werken van schrijvers uit oosterse, theosofische en mystiek-kerkelijke richtingen. Zo werd de toch al opmerkelijk brede horizon die hij van huis uit had meegekregen door zijn ijverige studie van al deze literatuur nog eens enorm verruimd.

Typerend voor Prokofieff is dat zowel het huis als de persoon van Maksimilian Wolosjin hem heel zijn leven uiterst dierbaar zijn gebleven; vele jaren later heeft hij met zijn boek *Maximilian Woloschin. Mensch-Dichter-Anthroposoph* een monument voor zowel de eigenaar als het huis opgericht.

Eind 1978, begin 1979 krijgt Prokofieff een boek in handen "waarin grondig, stap voor stap en tot in details de geschiedenis werd beschreven van de moeilijkheden en conflicten binnen de Antroposofische Vereniging nadat Rudolf Steiner het aardse plan verlaten had." Wat hij hierover leest, maakt zo'n indruk op hem dat hij "een paar dagen fysiek ziek was". Zoals Peter Selg tijdens de uitvaartdienst onthulde, zag Prokofieff achteraf in deze ziekte de kiem van zijn dodelijke kwaal.

Wakker geroepen door alle occulte literatuur en door de meditatieve oefeningen had Prokofieff in deze jaren ook regelmatig bepaalde innerlijke mystieke belevingen. Deze werden door hem in een groot aantal mystieke, apocalyptisch gestemde gedichten vastgelegd. Prokofieff schreef deze gedichten vaak in één ruk neer, dikwijls 's nachts. Hoe dit in zijn werk ging, is door hem zelf als volgt beschreven: "Ik werd wakker door de sterke inspiratie, en als het ware door de verzen zelf gewekt ging ik halsoverkop aan mijn bureau zitten om de poëtische woorden en beelden zo vlug mogelijk vast te leggen, vaak ook om een gedicht op te schrijven dat reeds kant en klaar in mijn innerlijk was opgedoken, niet zelden meerdere gedichten tegelijk, bijna alsof zij uit zichzelf uit mijn pen vloeiden en op papier gezet wilden

worden. Het waren gedichten van een «brandende ziel»." Zo ontstonden uiteindelijk meer dan 400 gedichten, die Prokofieff zorgvuldig voor zijn omgeving verborgen hield, zelfs voor zijn allernaasten.

Kort voor zijn overlijden kwam Prokofieff deze gedichten bij een bezoek aan Moskou weer tegen, waarop hij besloot om ze uiteindelijk toch te publiceren. Dit leidde in 2013 tot de verzamelbundel *Mistitsjeski ogon doesji* (Het mystieke vuur van de ziel). In het voorwoord dat zij speciaal voor deze uitgave schreef, zegt zijn moeder Sofia, zelf een niet onverdienstelijke dichteres, onder meer: "Ik ken in de wereld van de dichtkunst geen tweede geval waar in zo'n korte tijd zo'n krachtige poëtische openbaring uit een ziel geboren is." Deze kunstzinnige aanleg van Prokofieff is veel mensen, die hem vooral als 'denker' zagen en zijn werk 'abstract' noemden, nooit duidelijk geworden. Nadat hij een antwoord had gevonden op zijn vraag naar de eigentijdse voortzetting van het esoterische christendom, diende zich voor Prokofieff een nieuwe vraag aan, namelijk of hij bereid was zijn leven in dienst van de antroposofie te stellen. Met deze vraag worstelde hij heel de tijd tussen zijn veertiende en negentiende jaar, tot hij rond het moment van zijn eerste maanknoop tenslotte bewust het besluit nam om zijn leven aan de antroposofie, de wetenschap van de Graal, te wijden. Zo werd Sergej Prokofieff nog vóór zijn 21ste jaar tot de bewuste 'dienaar van de Graal', die hij heel zijn leven gebleven is, van de michaëlsche Graal wel te verstaan. Het mag verbazingwekkend heten dat iemand zó jong al, zó bewust zó'n verstrekkend besluit kan nemen. Dat getuigt niet alleen van een groot inzicht en een grote zelfkennis, maar ook van een uiterst sterke en zeer gedisciplineerde wil. Prokofieff bezat beide.

Rond deze tijd droogde ook de bron waaruit twee jaar lang zo rijkelijk talloze gedichten waren gevloeid, plotseling op, tot grote droefheid van Prokofieff. Zoals Peter Selg opmerkt, moest de kunstzinnige impuls in Prokofieff tijdelijk terugtreden om ruimte te maken voor de ontwikkeling van de antroposofie.

Naast het verstommen van zijn dichtelijke inspiratie werd er in deze tijd nog een ander offer van de jonge Prokofieff geleverd. Zoals hij zelf zegt, bracht hij de vijf jaar durende zoektocht naar zijn ware levensopgave “in geestelijke eenzaamheid” door, zodat hij zijn besluit geheel en al op eigen kracht moest nemen. Pas nádat hij zijn besluit genomen had, werd hij door de geestelijke machten uit deze eenzaamheid bevrijd, doordat hij voor het eerst ook andere antroposofen leert kennen. Hiermee breekt een nieuwe periode in Prokofieffs leven aan, waarin zijn antroposofische vriendenkring zich stap voor stap uitbreidt. Ook meldt hij zich aan als student schilderkunst en kunstgeschiedenis aan de kunstacademie in Moskou, een opmerkelijke keus in het licht van zijn besluit om zijn leven aan de antroposofie te wijden. Veel andere mogelijkheden om toch op de een of andere manier met geestelijke zaken bezig te zijn zullen er in het Rusland van toen echter niet zijn geweest en de mogelijkheid om in het buitenland te gaan studeren bestond simpelweg niet.

Studentenjaren – eerste antroposofische vrienden – bovenzinnelijke voorgeschiedenis antroposofie – opbouwen meditatief leven

Een van de eerste echte antroposofen die Prokofieff na de opheffing van zijn geestelijke isolement leert kennen, is een wat oudere, niet met name genoemde vrouw uit een grote stad in de Oekraïne. Door toeval krijgt Prokofieff een door haar vertaalde voordracht van Rudolf Steiner in handen. In de hoop via haar wellicht nog meer voordrachten te kunnen bemachtigen, brengt hij haar in haar woonplaats een bezoek, een reis van 900 kilometer. De ontmoeting was buitengewoon hartelijk, zo vertelt Prokofieff, en er ontstond tussen beiden ‘een diepe vriendschap’, die nog vier jaar zou duren, tot aan de vroege dood van deze vrouw.

Rond dezelfde tijd leerde Prokofieff in Koblevo nog een andere antroposoof kennen, een jonge-man die iets ouder was dan hij zelf, Vjatsjeslav (‘Slawa’) Iwonin genaamd. Dit was in augustus 1973. Net als met de vertaalster

in de Oekraïne ontstond er tussen hen een diepe vriendschap, een ‘echte antroposofische vriendschap’ zelfs. Ook Iwonin woont ver weg, namelijk in Sint-Petersburg. Hier bezoekt Prokofieff hem gedurende de eerstvolgende drie jaren twee of drie keer per jaar.

Tijdens één van deze bezoeken, rond Michaeli 1975, heeft Prokofieff een cruciale beleving: doordat hij op een avond samen met Iwonin de drie voordrachten leest die Rudolf Steiner in juli 1924 in Arnhem had gehouden (GA 240), leert hij de bovenzinnelijke voorgeschiedenis van de antroposofie kennen, en – wat nog belangrijker is – de opgave die daarmee voor de antroposofie in de twintigste eeuw verbonden is. Ongetwijfeld moet dit ook herinneringen in Prokofieff hebben gewekt aan zijn eigen voorgeboortelijke bestaan, waarin hij zeker aan de door Rudolf Steiner beschreven bovenzinnelijke Michaëlschool moet hebben deelgenomen, ja daarvan zelfs een van de grote leraren moet zijn geweest. Zoals Prokofieff later meedeelde, riep het lezen van deze voordrachten zo’n “veelheid aan nieuwe gevoelens” in hem op, dat hij de nacht daarna geen oog dichtdeed, de hele nacht niet. Pas tegen de morgen, toen het al begon te schemeren, sliep hij uiteindelijk in.

Door deze beleving ondergaat Prokofieffs verhouding tot de antroposofie en tot Rudolf Steiner wederom een verdieping: hij neemt vrijwillig de eis op zich die Rudolf Steiner in de Arnhemse voordrachten aan de leden van de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschappen stelt om “in het leven op [te] treden als echte representanten van de antroposofische beweging” (GA 240, 18.7.1924). Door deze gelofte om “in zijn eigen menszijn de antroposofie in de wereld te brengen” (*ibidem*), volgens Prokofieff de “eerste bewuste gelofte in mijn leven”, moest in zijn leven nu ook “alles nieuw worden”, in de zin van het bijbelwoord: “Zie, ik maak alle dingen nieuw.” (Openbaring 21:5)

Vanaf deze tijd probeert Prokofieff ook om zijn meditatieve leven, dat al jaren daarvoor begonnen was, “met grotere kracht en regelmaat vorm te geven” en “tot een doelgerichte,

Sergej Prokofieff in 1976 in Moskou tijdens de opvoering van het eerste mysteriedrama *De poort van de inwijding* (elfde tafereel – de zonnetempel)

met ritmische tussenpozen herhaalde meditatieve arbeid te komen, eerst één keer, maar al gauw twee keer per dag, zoals Rudolf Steiner had voorgeschreven aan alle leerlingen in de door hem opgerichte esoterische school, die tot 1914 heeft bestaan.”

Nieuwe vrienden in Moskou – Grondsteenmeditatie – Duitse taal – verdere verdieping in de antroposofie – kunstzinnige activiteiten

Na zijn kennismaking met de vertaalster uit de Oekraïne en met Slawa Iwonin krijgt Prokofieff ten slotte ook in zijn woonplaats Moskou antroposofische vrienden. Want een half jaar na de beschreven ‘nachtelijke’ beleving met Pasen 1976, neemt Iwonin hem mee naar een kleine vriendenkring in Moskou, die “bij hun antroposofische arbeid iedere keer regel voor regel de grondsteenmeditatie lezen”, “in twee talen, het Duits en het Russisch”. Zo hoort Prokofieff de grondsteenmeditatie, die hij in het Russisch al kende, nu voor het eerst in het Duits en het effect is kolossaal. Zoals Prokofieff zelf zegt, vond in zijn leven “echt een wonder plaats, dat alleen maar vergeleken kan worden met het ontwaken uit een diepe slaap”: door de klank van de Duitse woorden van de grondsteenmeditatie ging er voor hem “een volkomen nieuwe geestelijke wereld open”. Terwijl het hem tot dan toe bij het bestuderen van de werken en voordrachten van Rudolf Steiner vooral om de inhoud van de antroposofie was gegaan, wordt hij nu ook geraakt door de vorm waarin de antroposofie zich aan hem openbaart: bij het horen van de grondsteenmeditatie in de oorspronkelijke vorm worden taal en inhoud door hem als een onlosmakelijke eenheid beleefd. De taal die hij hoorde, was “even rijk en «vol geest» als de verheven gedachte die eruit sprak”. Hierdoor werd het Prokofieff, zo schrijft hij, “niet alleen duidelijk dat de Duitse taal de enige was die de schat aan wijsheid van de nieuwe christelijke esoterie kon dragen, maar ook de diepere inhoud van de grondsteenmeditatie verscheen voor het eerst in heel zijn kosmisch-aardse grootheid voor mijn ziel.” En hij vervolgt:

“Doordat ik de grondsteenmeditatie zo «van mond tot oor» hoorde ..., kon ik in deze meditatie beleven wat ze naar haar esoterische wezen vanaf het allereerste begin was: de hendaagse openbaring van het Wereldwoord, en dat betekent: van Christus zelf.”

“Er was geen twijfel aan”, zo roept Prokofieff haast uit, “deze taal moest ik zo snel mogelijk leren, de taal van de nieuwe christelijke openbaring, de taal van Rudolf Steiner, de grote christelijke ingewijde, de bode van Michaël-Christus in onze tijd.” Hij voegt direct de daad bij het woord, want tijdens een voettocht die hij die zomer met een van zijn nieuwe Moskouse vrienden door het zuidwesten van Siberië maakt, leert hij de grondsteenmeditatie zin voor zin uit zijn hoofd. “Sindsdien”, zo onthult hij, was “vooral het Duits de taal van mijn geestelijke leven.”

Een foto uit die tijd toont dat Prokofieff zich toen niet alleen met het bestuderen van de werken van Rudolf Steiner bezighield, maar ook de kunstzinnige impuls oppakte. Zo speelde hij in deze tijd niet alleen een rol in het eerste en tweede mysteriedrama van Rudolf Steiner (in 1976 en 1977), maar ook in de Oberufer kerstspelen. Zoals een Russische euritmiste die Prokofieff nog van vroeger kende meedeelde, speelde hij daarbij in het paradijsspel de rol van duivel, wat hij volgens haar voortreffelijk deed. Daarnaast werkte hij ook mee aan het schilderen van de decors van de mysteriedrama’s. Zo leidde Prokofieff ook nu weer, net als in zijn kinderjaren, als het ware een dubbelleven: enerzijds zijn uiterlijke bestaan als student aan de kunstacademie, waar net als overal elders in het openbare leven het bolsjewisme hoogtij vierde. En anderzijds zijn antroposofische activiteiten, die – vanwege het feit dat de antroposofie verboden was – in het verborgene plaats moesten plaatsvinden.

Eerste voordrachten – imaginatie van de Graal – boek Rudolf Steiner en de grondvesting van de nieuwe mysteriën

Nadat hij in 1977 lid van de Antroposofische Vereniging was geworden en in 1979 klasselid, zet Prokofieff in datzelfde jaar 1979 nog een

andere, zeer belangrijke stap: op verzoek van zijn vrienden houdt hij namelijk in de tijd van de twaalf heilige nachten vier voordrachten over de Kerstconferentie 1923/24 en de grondsteenmeditatie. Zeer onder de indruk van hetgeen Prokofieff hierin naar voren brengt spoort een van zijn vrienden hem aan zijn gedachten op schrift te stellen, wat uiteindelijk zal resulteren in zijn magistrale meesterwerk *Rudolf Steiner en de grondvesting van de nieuwe mysteriën*, Prokofieffs eerste boek.

Zo zette Prokofieff als 26-jarige jongeman de eerste stap op zijn levenslange weg als voordrachtskunstenaarschrijver. In deze volgorde, want Prokofieff kende aan het houden van voordrachten een grotere betekenis toe dan aan het schrijven van boeken. Hiermee gaf hij gehoor aan Rudolf Steiners oproep uit de voor Prokofieff zo wezenlijke Arnhemse voordracht van 20 juli 1924, om de antroposofie “van mond tot oor” te laten klinken en zo “van mens tot mens te werken” (GA 240). Door zijn ervaring met de Duitse tekst van de grondsteenmeditatie wist Prokofieff uit eigen ervaring wat dit betekent. Opmerkelijk is ook dat de inhoud van vrijwel al zijn boeken eerst in mondelinge vorm door hem is gepresenteerd en pas daarna schriftelijk werd uitgewerkt, waarbij de inhoud dan vaak een aanzienlijke uitbreiding en verdieping onderging.

Al met al zal Prokofieff vanaf januari 1980 zo'n drie jaar aan zijn boek over Rudolf Steiner werken, tot het in 1982 in een Duitse vertaling verschijnt. Daarbij had hij volgens zijn zeggen tijdens het werk aan dit boek twee uiterst belangrijke ervaringen: enerzijds beleefde hij namelijk hoe Rudolf Steiner “geestelijk steeds meer nabij kwam, een gevoel dat geleidelijk overging in het directe weten omtrent zijn geestelijke aanwezigheid”. En anderzijds openbaarde het wezen van de Grondsteen zich “in reële geestelijke belevenissen” aan hem “als imaginatie van de moderne michaëlsche Graal”. Zoals Prokofieff in het Voorwoord van zijn boek opmerkt, was dit een van de “grootste momenten” in zijn leven. In het zevende en laatste hoofdstuk van zijn boek heeft hij “niet alleen geprobeerd deze imaginatie te beschrij-

ven, maar ook de weg tot het beleven ervan te laten zien.”

Eerste voordrachtsreis – huwelijk – perestrojka en glasnost – verhuizing naar het Westen – begin wereldwijde antroposofische voordrachtsactiviteit – nieuwe boeken – oprichting Antroposofische Vereniging in Rusland – de kwestie Tomberg

Rond het begin van de jaren tachtig breekt dan een nieuwe periode in Prokofieffs leven aan, die hem uiteindelijk definitief naar het Westen zal voeren. In 1981 en 1982 vindt namelijk zijn eerste bezoek aan Dornach plaats, waar hij in de grote zaal van het Goetheanum een voordracht houdt. Verder houdt hij ook voordrachten in Stuttgart en Londen. Net als in Moskou maakt Prokofieff met zijn voordrachten een enorme indruk, waardoor zijn naam als antroposoof in het Westen voorgoed gevestigd is.

Tijdens dit bezoek leert Sergej Prokofieff ook zijn vrouw Astrid kennen. Ze trouwen nog tijdens de reis en Sergej keert met zijn jonge bruid naar Moskou terug.

Drie jaar later, in 1985, komt in Rusland Gorbatsjov aan de macht, die met zijn perestrojka en glasnost de teugels van het bolsjewistische bewind wat laat vieren. Tot zijn grote verrassing krijgt Prokofieff plotseling een uitreisvisum, een grote zeldzaamheid in die tijd. Hij verlaat Rusland en gaat met zijn vrouw Astrid in Zwitserland wonen, om drie jaar later vandaar naar Bad Boll bij Stuttgart te verhuizen. Hier blijft hij wonen tot 2001, het jaar waarin hij in het bestuur van de Algemene Antroposofische Vereniging werd beroepen en naar Dornach verhuisde.

Nu hij in het Westen woont, kan zijn antroposofische werk als voordrachtskunstenaar in feite pas goed beginnen. Gedurende zijn leven zal Prokofieff in totaal 2268 voordrachten houden, op bijna alle continenten. Al deze voordrachten worden door hem volledig vrij gehouden, zonder aantekeningen (met uitzondering van de citaten van Rudolf Steiner). In tegenstelling tot Rudolf Steiner houdt Sergej Prokofieff ook voordrachten in vreemde talen, in vier talen zelfs: naast voordrachten in zijn

Sergej Prokofieff in 1982, in Moskou

moedertaal Russisch en in de “taal van zijn geestelijke leven”, het Duits, houdt hij ook voordrachten in het Engels en Frans. Zijn geniekende letterlijk en figuurlijk geen grenzen!

In 1986 verschijnt Prokofieffs tweede grote boek *De kringloop van het jaar als weg tot de etherische Christus*, wederom een lijvig boek zoals veel werken van Prokofieff. In de jaren hierna doet Prokofieff tot de millenniumwisseling diverse boeken het licht zien, over veel uiteenlopende onderwerpen, zoals Novalis (*Ewige Individualität* – 1987), het hemelse wezen Sofia (*Die himmlische Sophia und das Wesen Anthroposophie* – 1995), diverse boeken over Rusland en Oost-Europa (*Die geistigen Quellen Osteuropas und die künftigen Mysterien des heiligen Gral* – 1989; *Das Rätsel des Demetrius* – 1992; *Die geistigen Aufgaben Mittel- und Osteuropas* – 1993), alsmede een bijzondere trilogie over het esoterische christendom en de tegenbewegingen in Oost en West (*Der Osten im Lichte des Westens* – 1991-1997). Baanbrekende werken allemaal, waar in alle gevallen een uiterst gedegen studie aan ten grondslag ligt.

Naast al deze grote, diepgaande en veelomvattende studies publiceert Prokofieff in deze jaren ook nog enkele kleinere maar niet minder belangrijke werken, die alle een zeer groot lezerspubliek vinden: *De twaalf heilige nachten* (1986); *De spirituele betekenis van vergeving* (1991); en tenslotte op de valreep van het millennium zijn onthullende verhandeling over het boze: *De ontmoeting met het boze / De Grondsteen van het goede* (1999).

Dankzij Gorbatsjovs perestrojka en glasnost krijgt ook de antroposofie in Rusland weer een kans. Na een onderbreking van ruim 72 jaar wordt in 1990 de Antroposofische Vereniging in Rusland opnieuw opgericht, met Sergej Prokofieff als één van de initiatiefnemers. Tot 2001 zal Prokofieff Landesvertreter van deze Russische Antroposofische Vereniging zijn.

Grote ophef ontstaat er als Prokofieff (samen met de Franse auteur Christian Lazardès) in 1995 zijn boek over Valentin Tomberg publiceert (*Der Fall Tomberg. Anthroposophie oder Jesuitismus*): vanwege zijn kritische opmerkingen aan het adres van enkele vooraan-

staande ‘antroposofen’ wordt er zelfs met een proces bedreigd. Het is een voorbode van wat hem in latere jaren nog te wachten zal staan, als hij zich kritisch over het werk van Judith von Halle en over bepaalde misstanden binnen de Antroposofische Vereniging uitlaat.

Bestuurslid van de Algemene Antroposofische Vereniging – verhuizing naar Dornach – nieuwe werken

In 2001 begint voor Sergej Prokofieff wederom een nieuwe levensperiode, in feite de laatste grote periode in zijn leven: hij wordt beroepen in het bestuur van de Algemene Antroposofische Vereniging, wat ook de noodzaak van een verhuizing naar Dornach met zich meebrengt. Dankzij de nalatenschap van zijn geliefde grootmoeder Lina kan hij hier een eigen huis laten bouwen. Heel typerend voor Prokofieff is dat hij in dit huis – naast een ruime werkkamer annex bibliotheek – ook een gastenverblijf opneemt, zodat minder draagkrachtige vrienden, uit Rusland en uit andere landen, toch een bezoek aan Dornach kunnen brengen. Naast al zijn andere positieve hoedanigheden had Sergej Prokofieff ook de gastvrijheid hoog in het vaandel staan.

Hier, in dit huis in Dornach, zal Prokofieff tenslotte zijn laatste jaren doorbrengen. Het is een uiterst productieve periode waarin zijn activiteit tot grote hoogte stijgt, op velerlei gebied. Naast zijn bestuurswerk voor de Antroposofische Vereniging en een groot aantal voordrachten in vele landen schrijft Prokofieff in deze periode ook tal van belangrijke boeken, zoals zijn in 2002 verschenen magnum opus *Opdat mensen het horen. Het mysterie van de Kerstconferentie 1923/1924*, dat in feite als een soort vervolg of – zo men wil – ‘hogere octaaf’ van zijn eerste boek over Rudolf Steiner kan worden beschouwd. Als voortzetting hiervan verscheen een jaar later *De grondsteenmeditatie. Een sleutel tot de nieuwe christelijke mysteriën* (2003). Verdere werken van Prokofieff uit deze jaren zijn onder andere zijn kleine, maar uiterst belangrijke studie *Wat is antroposofie?* (2004); zijn boekje over *De verbondenheid met Rudolf Steiner* (2006); zijn hommage aan Mak-

similian Wolosjin, aan wie hij zijn kennismaking met de antroposofie dankte (*Maximilian Woloschin. Mensch-Dichter-Anthroposoph*; 2006); twee magnifieke boeken over Rudolf Steiners *Filosofie van de vrijheid (Anthroposophie und 'die Philosophie der Freiheit'* – 2006; *Der Hüter der Schwelle und 'die Philosophie der Freiheit'* – 2007), met in het verlengde daarvan zijn boek over Friedrich Schiller (*Friedrich Schiller und die Zukunft der Freiheit* – 2007); en dan vanaf 2008 een hele reeks baanbrekende christologische werken: *Het mysterie van de Opstanding in het licht van de antroposofie* (2008), *Der Pfingstimpuls und das Wirken des Christus im sozialen* (2009); *Die Wiederkunft des Christus im Ätherischen. Zum Fünften Evangelium* (2009); *De verschijning van de etherische Christus* (2010); *Das Rätsel des menschlichen Ich* (2010); *De Mensheidrepresentant. Rudolf Steiners houten beeldengroep* (2011); het vervolg op het mysterie van de Opstanding *Und die Erde wird zur Sonne* (2012); en dan tenslotte enkele dagen voor zijn overlijden *Das Michael-Mysterium*. Ook aan het thema van de Antroposofische Vereniging en de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschappen ('Michaëlschool') wijdt Prokofieff in deze jaren diverse publicaties, zoals *Die esoterische Bedeutung gemeinsamer geisteswissenschaftlicher Arbeit und die Zukunft der Anthroposophischen Gesellschaft* (2008); *Der Pfingstimpuls und das Wirken des Christus im Sozialen* (2009); *Warum wird man Mitglied der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft?* (2010) en *Warum wird man Mitglied der Anthroposophischen Gesellschaft?* (2011). Ook schrijft hij twee boeken over de zogeheten klasse-uren, die alleen voor leden van de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschappen zijn bedoeld (*Die erste Klasse der Michael-Schule und ihre christologische Grundlagen* – 2009). (*Der esoterische Weg durch die neunzehn Klassenstunden im Lichte des übersinnlichen Mysteriums von Golgotha und des Fünften Evangeliums* – verschijnt postuum in 2014).

Een aparte plaats binnen het geheel van Prokofieffs werken uit deze jaren wordt ingenomen door het boekje *Das Leben schützen. Ärztliche Ethik und Suizidhilfe* (2010) waarin hij – samen

met de arts Peter Selg – duidelijk stelling neemt tegen euthanasie.

Naast al de voordrachten die hij houdt en zijn werk als schrijver organiseert Prokofieff in de jaren tussen 2007 en 2011 ook diverse grote conferenties, onder andere over Rudolf Steiners *Vijfde Evangelie* en over Schiller (beide in 2007), en natuurlijk het grote 'vierluik' over de christologische grondslagen van de antroposofie (2007-2010). De voordrachten die Prokofieff tijdens deze conferenties houdt, worden door hem veelal later als autoreferaat uitgegeven.

Het zijn beslist niet altijd even gemakkelijke jaren voor Sergej Prokofieff: naast allerlei strubbelingen binnen de Antroposofische Vereniging, zoals de interne twisten rond de vernieuwing van de statuten in het begin van de eeuw en de controverse rondom Judith von Halle, doen zich ook met de regelmaat van de klok aanvallen op de antroposofie van buitenaf voor, zoals bijvoorbeeld het boek van Helmut Zander uit begin 2011. In al deze gevallen komt Prokofieff moedig voor Rudolf Steiner en de antroposofie op, wat hem in 2009 naar aanleiding van zijn kritische kanttekeningen bij Judith von Halles werk onder andere op enkele venijnige aanvallen in *Das Goetheanum* en zelfs op het tegen hem gerichte boekje *Stigmatisation* van Peter Tradowsky komt te staan. Zo oogst Prokofieff naast grote erkenning en dankbaarheid ook heel wat onbegrip en tegenstand, ook bij zijn collega's binnen het bestuur. Bij deze strijd voelt Prokofieff zich vaak alleen staan, zijn 'wapenbroeder' van de laatste jaren Peter Selg niet te na gesproken, wat hem tot de verzuchting brengt: "Waar zijn de medestrijders?"

Laatste levensjaren – ziekte – neerleggen bestuursfunctie – voordracht van 30 maart 2012 – Judith von Halles 'tijdreizen' – laatste werken

Begin mei 2011, direct na zijn terugkeer van het congres in Bologna, waar hij zijn belangrijke voordracht over *De inwijdingsweg van Rudolf Steiner en het geheim van het Ik* hield, treft Prokofieff een uiterst zware slag: in de

Ita Wegman-kliniek te Arlesheim wordt vastgesteld dat hij aan een ‘ernstige ziekte’ lijdt. Zoals Peter Selg schrijft nam Sergej Prokofieff het slechte nieuws gelaten op, als “besluit van de geestelijke wereld”. Er volgt een operatie in het ziekenhuis van Basel, waarna Prokofieff voor zijn herstel enige tijd in de door Ita Wegman gestichte antroposofische kliniek Casa Andrea di Cura in Ascona verblijft.

Noodgedwongen moet Sergej Prokofieff zijn werk in het bestuur van de Algemene Antroposofische Vereniging in de zomer van 2011 neerleggen; hij hoopt dan nog dat dit tijdelijk zal zijn. Kort daarvoor was hij op de algemene ledenvergadering van dat jaar nog met de meeste stemmen als lid van het bestuur van de Algemene Antroposofische Vereniging herkozen. Ook kan hij voorlopig geen voordrachten meer houden. Wel gaat hij door met het schrijven van boeken.

Naar aanleiding van de jaarvergadering van de Antroposofische Vereniging eind maart 2012 laat Prokofieff weten dat hij, ondanks verbetering in zijn gezondheidstoestand, toch het komende jaar nog niet terug zal keren in het bestuur: als hij uit de ziektewet is, wil hij daarna een ‘sabbatical year’ nemen, ondere andere om over zijn ziekte na te denken en aan enkele boekprojecten te werken. Er is dus duidelijk hoop op herstel.

Op de jaarvergadering zelf vindt dan in het kader van de herdenking van Rudolf Steiners 87ste sterfdag op 30 maart 2012 Prokofieffs spraakmakende voordracht plaats, waarin hij diverse misstanden in de Antroposofische Vereniging en in het Goetheanum hekelt, in bewoordingen die er niet om liegen. Zijn openheid en zorg worden hem door sommigen niet in dank afgenomen: met name sedert dit moment neemt de – toch al niet geringe – kritiek op hem toe en veel mensen die voordien enthousiast over zijn werk waren, keren zich van hem af.

Een jaar later was alle hoop op herstel evenwel zo goed als vervlogen. In zijn brief van 14 januari 2013 maakt Prokofieff bekend dat “zich de laatste tijd ernstige complicaties hebben voorgedaan”, waardoor hij zich genoodzaakt

ziet om zijn werk als bestuurslid definitief neer te leggen en met emeritaat te gaan. Ook geeft hij aan geen brieven, e-mails en faxberichten meer te kunnen beantwoorden en van alle persoonlijke gesprekken en bezoeken af te moeten zien. Als we dit lezen kunnen we een kleine indruk krijgen van het enorme beroep dat – naast zijn officiële bestuurswerk en zijn activiteit als spreker en schrijver – al die jaren door talloze mensen op Prokofieff moet zijn gedaan. Het aantal brieven en e-mails dat hij moet hebben ontvangen en het aantal gesprekken dat hij moet hebben gevoerd, moet eindeloos zijn geweest ...

Net als in zijn brief van het jaar daarvoor geeft Prokofieff aan wel door te zullen gaan met schrijven, waarbij hij concreet twee boeken noemt: zijn boek over Michaël en de Michaël-imaginatie, dat tien dagen voor zijn dood verscheen. En zijn tweede boek over de klassen, in relatie tot het *Vijfde Evangelie*, dat hij met zijn laatste krachten wist af te ronden en dat postuum zal verschijnen. Plannen om ook nog een boek over Goethes *Faust* en een over Rudolf Steiners mysteriedrama's te schrijven, kon hij helaas niet meer verwezenlijken.

Onverwachts schrijft Prokofieff datzelfde voorjaar nog een extra boekje, namelijk *Tijdreizen*, waarin hij het werk van Judith von Halle met de vier klassieke evangeliën en met Rudolf Steiners geesteswetenschappelijke onderzoeksresultaten vergelijkt en zich tegelijk ook verdedigt tegen de onheuse aantijgingen van Peter Tradowsky in diens boekje *Stigmatisation*. Zoals Prokofieff meedeelde, voelde hij zich hiertoe jegens Rudolf Steiner verplicht, anders zou hij het volgens zijn zeggen niet hebben geschreven. Het resultaat valt niet erg positief voor Judith von Halle uit, wat Prokofieff wederom op allerlei verwijten komt te staan, ditmaal onder andere in de vorm van een open brief die door 38 mensen wordt ondertekend en later zelfs in *Das Goetheanum* wordt gepubliceerd. Ook valt Judith von Halle hem fel aan in haar boek over Anna Katharina Emmerich, terwijl Helmut Kiene, een van de ondertekenaars van de open brief, een boekje tegen Prokofieff schrijft, waarin hij met allerlei pseudo-wetenschappelij-

ke drogredenen diens goed onderbouwde bezwaren onderuit probeert te halen. Het moet Prokofieff allemaal veel pijn hebben gedaan, temeer daar het zijn enige streven was om de waarheid te dienen en voor de antroposofie op te komen.

Medio januari 2014 viert Prokofieff zijn zestigste verjaardag, wat voor velen een aanleiding vormt om hem van hun vriendschappelijke gevoelens te overtuigen. Ook vanuit Nederland wordt hem namens een aantal oprechte vrienden een 'bloemenhulde' gebracht. Hoewel het zich al geruime tijd aankondigde, komt het einde toch nog onverwacht: nadat hij ongeveer twee weken eerder de stervenswijding van de Christengemeenschap heeft ontvangen, gaat Sergej Prokofieff in de vroege morgenuren van zaterdag 26 juli door de poort van de dood, een grote leegte achterlatend. Een groots en veelbewogen leven, ja een heel tijdperk is ten einde.

Christuszoeker en Michaëldienaar

Hoe verschillend er ook over het werk van Sergej Prokofieff gedacht moge worden: dat hij een uiterst edel en hoogstaand mens was, staat buiten kijf. Beminnelijk, vriendelijk, hoffelijk, bescheiden, positief, vertrouwensvol, humoristisch, behulpzaam, noem maar op: al deze hoedanigheden en nog veel meer zijn zonder meer op Sergej Prokofieff van toepassing. Er zullen maar weinig mensen zijn die dat ontkennen. En net als Rudolf Steiner was Sergej Prokofieff voor veel mensen naast een groot leraar ook een waarachtige vriend, soms zelfs de enige werkelijke vriend die zij in hun leven hebben leren kennen.

Het leven en werk van Prokofieff overziend, kan hierin duidelijk de signatuur van een platonicus worden herkend: in feite bestaat zijn werk uit grote beelden, mozaïeken haast, of 'pre-imaginaties' zoals Peter Selg ze noemt, waarbij de uitspraken van Rudolf Steiner als steentjes fungeren waarmee het beeld wordt opgebouwd. Hierin bestaat ook Prokofieffs oorspronkelijkheid, naast zijn onvoorwaardelijke trouw aan Rudolf Steiner en diens antroposofie.

Zoals we hebben gezien beschouwde Sergej Prokofieff het als zijn levenstaak om de antroposofie vruchtbaar te maken, met name voor onze tijd waarin de incarnatie van Ahri-man voor de deur staat en de tegenmachten een "steeds sterker wordende stormloop" tegen de antroposofie ondernemen. Centrale thema's daarbij waren voor hem naast het Mysterie van Golgotha en de etherische Wederkomst van Christus vooral de Kerstconferentie 1923/24, het hoogtepunt van Rudolf Steiners persoonlijke ontwikkelingsweg, en de toen door hem geschapen bovenzinnelijke Grondsteen, als esoterische grondslag voor de nieuw opgerichte Algemene Antroposofische Vereniging. Deze Grondsteen in het eigen hart te verzinken en daar te verzorgen, en aldus "een sociaal huis voor Antroposofia", een "ware vereniging van Michaëlieten" op te richten, – dat was waar het Sergej Prokofieff eerst en vooral op aankwam. Hier heeft hij zich heel zijn leven voor ingezet en alles voor geofferd, tot uiteindelijk zijn eigen leven toe.

Zo gaf Prokofieff ons – net als zijn grote leermeester Rudolf Steiner – "een levend voorbeeld van wat het betekent om in onze tijd een dienaar van Michaël te zijn en wat de met Michaël verbonden geestelijke wereld van ons verwacht." We moeten hem hier buitengewoon dankbaar voor zijn!

Nu Sergej Prokofieff er niet meer is, althans niet meer op aarde, is het aan ons die op aarde zijn achtergebleven, om zijn werk voort te zetten. En dat betekent eerst en vooral: de intenties van de Kerstconferentie verwerkelijken. Doen we dat, dan mogen we erop rekenen dat Sergej Prokofieff ons vanuit de geestelijke wereld zal bijstaan en als een grote beschermengel zijn vleugels over ons uit zal spreiden en ons wijsheid en kracht zal schenken.

Bronnen

Sergej O. Prokofieff, *Rudolf Steiner en de grondvesting van de nieuwe mysteriën*, Voorwoord bij de eerste Nederlandse uitgave, p. 9-15.

Sergej O. Prokofieff, «Mijn weg tot het boek 'Rudolf Steiner en de grondvesting van de nieuwe mysteriën», Opgenomen in: Sergej O. Prokofieff, *Rudolf Steiner en de grondvesting van de nieuwe mysteriën*, Bergen op Zoom, 2005, p. 420-438.

Sergej O. Prokofieff, *De Antroposofische Vereniging en het wezen Antroposofia*, deel II: 'Het einde van de eeuw en de opgaven van de Antroposofische Vereniging'.

Brief van Sergej Prokofieff aan de leden van de Algemene Antroposofische Vereniging. Opgenomen in: 'Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft, Einladung zur Jahrestagung 2012 am 30. und 31. März am Goetheanum', p. 3.

Sergej Prokofieff, Brief van 14 januari 2013 aan de leden van de Algemene Antroposofische Vereniging. – De Nederlandse vertaling van deze brief is te vinden op www.perunboeken.nl (pagina 'auteurs').

Peter Selg, 'Vom Lebenswerk Sergej O. Prokofieffs. Gedenkansprache im Schreinerisaal des Goethe-anum am 29. Juli 2014'. *Anthroposophie Weltweit*, Nr. 9, 2014, p. 2-11.

NN, 'Sergej O. Prokofieff – Lebensdaten / Biographie'. In: *Mitteilungen aus dem anthroposophischen Leben* (Mededelingenblad van de Antroposofische Vereniging in Zwitserland), 2014, Jrg. 4, Nr. 9, p. 5-6.